

DIZLEKSIYA BILAN SHUG'ULLANADIGAN BOSHLANG'ICH SINFLAR
O'QUVCHILARI UCHUN INTERAKTIV O'QISH ILOVALARI

Qaxxarova Odina Alijon qizi

*Namangan Davlat pedagogika instituti Ta'lim va tarbiya nazariyasi Boshlang'ich ta'lim
mutaxassisligi AU-25 guruhi*

KIRISH

Zamonaviy raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan bir davrda, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashgan o'quv resurslarini yaratish va joriy etish dolzarb masalaga aylanmoqda. Xususan, dizleksiya bilan shug'ullanadigan bolalar uchun interaktiv o'qish ilovalaridan foydalanish nafaqat bilim olish jarayonini yengillashtiradi, balki ularning o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish, matnni idrok etish, harf-tovush bog'lanishlarini mustahkamlash va o'quv motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Dizleksiya - bu intellektual rivojlanish bilan bog'liq bo'lmagan holda, o'qish jarayonida uchraydigan maxsus o'rganish qiyinchiligi bo'lib, dunyo bo'yicha millionlab bolalarning o'qish strategiyalariga ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich ta'lim bosqichida mazkur muammoning o'z vaqtida aniqlanishi va unga to'g'ri korreksion yondashuvlarning qo'llanishi kelajakdagi ta'lim natijalari uchun hal qiluvchi omil sanaladi. Shu nuqtayi nazardan, mobil ilovalar va interaktiv o'quv platformalarining qo'llanilishi inkluziv ta'lim tizimining samaradorligini oshiruvchi zamonaviy pedagogik vosita sifatida qaralmoqda.

So'nggi yillarda O'zbekistonda ham ta'lim tizimini raqamlashtirish, maxsus ehtiyojli o'quvchilarga qo'shimcha imkoniyatlar yaratish borasida qator normativ-huquqiy hujjatlar va davlat dasturlari qabul qilindi. Jumladan, Prezident tomonidan ilgari surilgan ta'limda inkluzivlikni kengaytirish, raqamli pedagogikalarni rivojlantirish va har bir bola uchun sifatli ta'limni ta'minlash borasidagi tashabbuslar ushbu yo'nalishning dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi. Interaktiv o'qish ilovalari dizleksiya bilan shug'ullanadigan bolalar uchun turli multimodal o'quv faoliyatlarini taqdim etadi: ovoqli o'qish, bo'g'inlab mashq qilish, vizual belgilar orqali matnni tanish, o'yin shaklidagi o'qish topshiriqlari, harf-tovush mosligini mustahkamlovchi mashqlar va adaptiv testlar. Bunday ilovalar o'quvchining individual rivojlanish dinamikasini hisobga olib, uning kuchli tomonlarini rag'batlantiradi hamda qiyinchilik tug'dirayotgan ko'nikmalarni mustahkamlash imkonini beradi[1].

Shu boisdan, dizleksiya bilan shug'ullanadigan boshlang'ich sinflar o'quvchilari uchun interaktiv o'qish ilovalarining ahamiyatini ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish, ularning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish va amaliy qo'llash mexanizmlarini asoslash bugungi ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir. Bu yo'nalish bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlar boshlang'ich ta'limda inkluziv yondashuvni yanada rivojlantirish, raqamli resurslar orqali maxsus ehtiyojli o'quvchilarga qulay va sifatli o'quv muhiti yaratish imkonini beradi.

Asosiy qism. Dizleksiya bilan shug'ullanadigan boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun interaktiv o'qish ilovalarining qo'llanilishi zamonaviy ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik yondashuv sifatida ko'rilmogda. Mazkur ilovalar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olgan holda o'qishni o'rganishning ko'plab murakkab bosqichlarini yengillashtiradi, chunki dizleksiya, asosan, fonematik eshitishdagi nuqsonlar, harf-tovush bog'lanishidagi qiyinchiliklar, matnni idrok etishning sekinlashuvi va o'qish jarayonidagi diqqatning tez chalg'ishi kabi omillar bilan bog'liq. Shu sababli o'quvchilar uchun standart darsliklardan ko'ra, multimodal, interaktiv va moslashtirilgan o'quv muhiti samaraliroq hisoblanadi.

Interaktiv o'quv ilovalari odatda bir nechta didaktik modullarni o'z ichiga oladi: ovozi o'qish funksiyasi, vizual belgilangan matn, o'yinlashtirilgan topshiriqlar, bo'g'inlab o'qish mashqlari, harf-tovush mosligini mustahkamlash, adaptiv mashqlar va avtomatlashtirilgan tahlil tizimi. Bu komponentlarning har biri o'quvchining psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda mo'ljallangan bo'lib, dizleksiya bilan bog'liq cheklovlarni yumshatishga xizmat qiladi[2]. Masalan, matnning har bir so'zi o'qilgan paytda ajratib ko'rsatilishi fonematik idrokni rivojlantiradi, ovozi yordamchi esa o'quvchi uchun murakkab bo'g'inlarni osonlashtiradi. O'yin shaklidagi topshiriqlar o'qish jarayonining qiziqarli va rag'batlantiruvchi bo'lishini ta'minlaydi, bu esa motivatsiyani oshiradi. Dizleksiyaga xos yana bir muhim xususiyat - o'qishning tezligi va silliqligini shakllantirishdagi cheklovlar. Interaktiv ilovalar bu masalani hal qilish uchun takroriy mashqlarni avtomatik tarzda tashkil etishga qodir. O'quvchi bir topshiriqda qiynalsa, tizim shu turdagi mashqlarni ko'proq taklif qiladi, aksincha, osonlik bilan bajarilsa, murakkabroq bosqichga o'tadi. Bunday adaptiv yondashuv korreksion-pedagogik jarayonning samaradorligini oshirib, o'quvchining rivojlanish trayektoriyasini muntazam kuzatib borish imkonini yaratadi.

Interaktiv ilovalar ko'rishida, eshitishida yoki nutqidagi qiyinchiliklarga ega o'quvchilar uchun ham qulay variantlar taqdim etadi. Masalan, ekran ranglarini sozlash, shriftni kattalashtirish, kontrastni oshirish funksiyalari vizual idrokni yaxshilaydi. Ovoz buyruqlari yoki audiomuloqot imkoniyatlari esa eshitishida qiyinchiliklari bo'lgan bolalar uchun qo'shimcha mustaqillikni ta'minlaydi. Nutqida sustlik bo'lgan o'quvchilar interaktiv talaffuz mashqlari orqali o'qish va nutqning uyg'un rivojlanishiga erishadilar. Interaktiv o'qish ilovalari nafaqat o'quvchilar, balki o'qituvchilar uchun ham katta qulaylik yaratadi. Ilovalar orqali o'qituvchi real vaqt rejimida o'quvchining o'qish ko'nikmalari rivojlanishini tahlil qilishi, qaysi bosqichlarda qiyinchilik borligini aniqlashi va shaxsiy korreksion reja tuzishi mumkin. Shu bilan birga, topshiriqlarning avtomatik baholanishi o'qituvchining vaqtini tejaydi va individual yondashuv qo'llashga keng imkoniyat yaratadi. Ota-onalar uchun ham mazkur ilovalar farzandining rivojlanishini kuzatish va uy sharoitida qo'shimcha mashq qilish imkoniyatini beradi[3].

Xalqaro tajribada dizleksiya bilan shug'ullanadigan bolalar uchun maxsus mo'ljallangan ilovalar, masalan, Dyslexia Quest, Montessori Words, Duolingo ABC, ABCmouse, Learning Ally kabi platformalar keng qo'llanadi. Ular o'qish, yozish va til birliklarini o'zlashtirish uchun multimediali darslar majmuasini taklif qiladi. O'zbekistonda ham bu yo'nalish bo'yicha dastlabki ishlar boshlangan bo'lib, milliy

kontent asosida moslashtirilgan o'quv ilovalar yaratish zarurati dolzarb bo'lib qolmoqda. Chunki o'quv materiallari ona tilida bo'lishi, fonetik tizimga mosligi va madaniy jihatdan moslashtirilgan bo'lishi ta'lim samaradorligini yanada oshiradi.

Interaktiv o'qish ilovalari dizleksiya bilan shug'ullanadigan o'quvchilar uchun nafaqat o'qish texnikasini rivojlantirishga, balki ularning psixologik holatini qo'llab-quvvatlashga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Odatda bunday o'quvchilar o'qishni sekin o'zlashtirgani sababli o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy faollikning pasayishi, o'zini tengdoshlaridan orqada his qilish kabi holatlarga duch kelishi mumkin. Interaktiv ilovalarning gamifikatsiya (o'yinlashtirish) tamoyillari esa bolada muvaffaqiyat hissini kuchaytiradi, kichik bosqichma-bosqich yutuqlar orqali o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi va o'qish jarayonini ijobiy emotsiyalar bilan boyitadi. Bundan tashqari, interaktiv ilovalar o'quvchining idrok mexanizmlarini turli sensor kanallar orqali faollashtiradi: vizual, eshitish, kinestetik va taktil stimullar uyg'unlashgan holda berilgani uchun bilim mustahkamroq o'zlashtiriladi. Masalan, harfni bosganda uning ovoz chiqarib aytilishi, bo'g'inlarni birlashtirish jarayonida animatsiyalardan foydalanilishi yoki topshiriqni to'g'ri bajarganda grafik mukofotlar berilishi o'quvchining faol ishtirokini ta'minlaydi[4].

Quyidagi jadval dizleksiya bilan shug'ullanadigan o'quvchilar uchun mo'ljallangan interaktiv o'quv ilovalarning asosiy funksiyalari va ularning ta'limiy ahamiyatini umumlashtiradi:

1-jadval.

Interaktiv o'qish ilovalari asosiy funksiyalari va ularning dizleksiyaga ta'siri			
Ilova funksiyasi	Ta'limiy ahamiyati Dizleksiya bilan shug'ullanuvchi o'quvchiga ta'siri		
Ovozli o'qish (Text-to-speech)	Matn idrokini yengillashtiradi	Fonematik	eshitishni
rivojlantiradi, qiyin so'zlarni tushunishga yordam beradi			
Matnni bo'g'inlab yoritish	O'qish tezligi va aniqligini oshiradi	Harf-tovush	bog'lanishini
mustahkamlaydi			
O'yin shaklidagi topshiriqlar	Motivatsiyani kuchaytiradi	O'qishni qiziqarli qiladi, qo'rquv va	
zo'riqishni kamaytiradi			
Shrift va dizaynni moslashtirish	Vizual qulaylik yaratadi	Ko'rish	qiyinchiliklari
bilan bog'liq yuklamani kamaytiradi			
Adaptiv mashqlar tizimi	Individual rivojlanishni kuzatadi	O'quvchining	qiyinchiliklariga
mos mashqlar beradi			

O'zbek tili uchun maxsus ishlab chiqilgan ilovalar kam bo'lsa-da, mavjud milliy platformalarni modernizatsiya qilish, o'zbekcha matnlar asosida dizleksiyaga mos mashqlar yaratish va ularni boshlang'ich ta'limga joriy etish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Ayniqsa, fonetik jihatdan murakkab bo'g'inlar, ikki undoshli so'zlar, talaffuz va imlo farqlariga ega birliklarni o'rgatishga yo'naltirilgan interaktiv materiallarning ko'payishi zarur. Bu orqali nafaqat maxsus ehtiyojli o'quvchilar, balki barcha boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'qish ko'nikmasini mustahkamlovchi umumiy raqamli resurslar bazasi kengayadi[5].

Xulosa.Dizleksiya bilan shug'ullanadigan boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun interaktiv o'qish ilovalari zamonaviy ta'limning muhim korreksion vositasiga aylanib bormoqda. Bunday ilovalar o'quvchilarning fonematik idroki, harf-tovush bog'lanishini shakllantirish, matnni silliq va ongli o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O'yinlashtirilgan topshiriqlar, moslashtirilgan interfeys, ovozli yordamchi, adaptiv mashqlar tizimi kabi funksiyalar dizleksiya sabab yuzaga keladigan psixologik va akademik qiyinchiliklarni yengillashtiradi. Natijada, o'quvchilar o'qishga bo'lgan qiziqishni yo'qotmasdan, individual sur'atlarda muvaffaqiyatga erishish imkoniga ega bo'ladilar. Shuningdek, interaktiv ilovalar o'qituvchilar va ota-onalar uchun ham samarali monitoring va qo'llab-quvvatlash vositasi bo'lib, ta'limning inkluzivlik darajasini oshiradi. Shu bois, milliy ta'lim tizimida ham o'zbek tilida moslashtirilgan interaktiv o'qish ilovalari yaratish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Snowling, M. J., & Hulme, C. (2012). Interventions for dyslexia: A review of effective practices. *Journal of Learning Disabilities*.
2. Shaywitz, S. E. (2003). *Overcoming Dyslexia*. New York: Knopf.
3. Lyon, G. R., Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2003). A definition of dyslexia. *Annals of Dyslexia*.
4. Yuldasheva, G. (2020). *Boshlang'ich ta'limda o'qish jarayonini rivojlantirishning innovatsion metodlari*. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Abduhalilova, M. (2021). *Inkluziv ta'lim sharoitida maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash metodikasi*. Samarqand: SamDCHTI nashriyoti.